

951

El caragol

(ALDC, VII, 1564. El caragol)

El *caragol* és un gasteròpode que coneix un lexema comú a tot el territori, amb algunes var. formals; és d'origen incert, si bé s'han aventurat possibles ètims, com un der. del llat. COCHLEOLA, dim. de COCHLEA 'caragol, llimac' (DCVB) o "de una raïz expresiva CACAR- como nombre de la cáscara del caracol" (DECH); tanmateix Coromines, rectificant la primera proposta, insinua la possibilitat d'un origen preromà, a partir d'una base KAUKLILIA, KREUKLE, KARA(K)KÁUSELI-, KAKKALAUSIS (cf. oc. *cacalaus*), passant per **caragosle*, **caracosle*; addueix formes antigues rosselloneses com l'antropònim *Caragaulam* (1273) i el topònim *Caragauleres* (1292), que en seria un derivat.

La forma més antiga és *caragol*, documentada des del s. XIV i que apareix tant en escrits literaris o no (B. Metge, Pere IV, *Ardits*) i en obres lexicogràfiques d'àrea oriental (Torra, 1640; Lacavalleria, 1696; Esteve *et al.*, 1803; Labèrnia, 1839; *Quintilingüe*, 1839; Saura, 1878) com en textos literaris (Eiximenis, Micer Johan, *Procés de les olives*, Rector de Vallfogona) i diccionaris d'àrea occidental val. (O. Pou, 1575; C. Ros, 1764; Mayans, 1787; Sanelo, 1802; Escrig, 1851; Rosanes, 1864; Martí Gadea, 1909). És la var. que trobem avui en cat. occ., bal. i alg. (tret de poblacions puntuals, com Margalef de Montsant, Vilalba dels Arcs,

Rossell), com a continuïtat de l'estat arcaic del mot. L'altra var., *cargol*, estesa avui pel cat. or. peninsular, menys l'extrem que va del Penedès fins al Camp de Tarragona, ha sofert una síncope de la vocal intertònica, com *carbassa* < *carabassa* i dial. *per xo* < *per això*, i és d'aparició tardana. En els diccionaris la trobem alternant amb *caragol*, al qual es dona prioritat (Bulbena [1905 i 1919] aplica a *cargol* la marca *vulgar* i Fiter [1913] dona preferència a *caragol*), orientació que és invertida en el *DOrt*, 1917 a favor de *caragol*, com en el *DG1*, 1932, i el seu seguidor superfidel Pal·las (1927 i 1962), que només accepta *cargol*; tanmateix, un millor coneixement de la història del mot va donar preferència a la forma més clàssica *caragol*.

Entre les var. fonètiques cal esmentar *qu[e]ragol* 76, de Sineu, seguint el fonetisme típic d'aquest parlar on tota [ə] en contacte amb una antiga velar palatal [k̠] passa a [e] quan és àtona; *cragol*, resultat d'una metàtesi de *cargol* (com vulgar *pressona* < *persona*) o, més aviat, d'una pèrdua de la neutra de *c[ə]ragol*, com *Teresa* > *Tresa*, *però* > *pro*, etc. Notem, a més, la pronúncia del darrer segment del mot, amb [o] en algunes poblacions (87, 93, 94, 99, 101, 102, 104, 105, 138, 139, 164, 172).

Són mots normatius *caragol* i *cargol*, des del *DOrt*, 1917.

